

A VÁROSTÖRTÉNETI MUZEOLÓGIA NÉHÁNY FŐBB KÉRDÉSE

A nyugati polgári kulturszociológia a legutóbbi években több oldalról igyekszik bizonyítani, hogy az urbanizáció korában, különösen századunk második felében a muzeumi történeti várostörténeti kiállítások idejét múlták, a tömegek nem igénylik.

Elég Dr. Riesman a "Magányos tömeg" c. könyvére hivatkoznunk, amely Amerikában, majd Európában is sajátos szociológiai bestseller lett (példányszáma meghaladta a fél-milliót). Riesman az idézett könyvében hosszan fejtegetve bizonygatja, hogy a mai városok embereinél az egyének öntudatának és a valóságos társadalmi helyzetének kettészakadását észlelhetjük. Éppen ezért a város embere, a homo urbanicus elidegenedik, érzéketlen lesz a város történetével, a város történeti emlékeivel szemben.

Csak azt tartja célravezetőnek, ha összhangba hozza az érték koncentrációit vagyis a maga anyagi alapján lehetséges modern életkörülmény megteremtését, a maga reális szerep-strukturájával. A homo urbanicus kulturigénye ezen a küszöbön túl nem terjed. Riesman mintegy 15 éves látogatói statisztikai felmérésekkel bizonyítja "a muzeumi kiállítások megsemmisítő kritikáját jelentő érdektelenséget".

Riesman mellett még sorolhatnánk számos polgári szociológust, akik hasonló nézeteket vallanak, mint például R.K. Goldson: "Hogyan gondolkodnak a college-beli diákok" (New-York, 1960). M. Selman: "Az elidegenedés jelentőségéről" (American Sociological Review 24. kötet 6.sz. 1959. dec.).

Ami a polgári szociológusoknak a muzeumi látogatásokra vonatkozó statisztikai adatait illeti, azokkal vitába nem tudunk szállni, mert lehetetlen az ellenbizonyítás. Csupán azt a tényt tudjuk szembe állítani az általuk közölt - s ebben nincs jogunk kételkedni - statisztikai tényekkel, hogy nálunk a jó kiállítás igenis vonzza a tömegeket. Ne vegyük elfogultságnak, de hirtelenében más adattal nem rendelkezem: a BTM-et 1973-ban 9 hónap alatt mintegy 300.000 látogató nézte meg, Bp. lakossága 14 %-a.

Vitatkoznunk kell és lehet azonban azzal a tétellel, hogy a modern urbanizációs folyamat elidegeníti, közömbössé teszi az embereket a történeti, a várostörténeti kiállításokkal szemben. Kulturigényük nem terjedki a muzeumok tanulmányozására.

Engedjék meg, hogy előadásomban e szempontból vessek fel - távolról sem a komplexitás igényével - néhány gondolatot arról, hogy a várostörténeti muzeológia tudománya valóságban van-e, vagy pedig reneszánsza kezdődik-e?

Az urbanizáció a várostörténeti muzeológia tartalmát, feladatát és további fejlődés irányát alapvetően megváltoztatta.

1. Az urbanizáció alatt manapság általában a komplex városfejlesztést értik.

A komplex városépítés alapvető változásokat idéz elő a városkép összességében is, részleteiben is. Új ipartelepek megteremtése, az ipari rekonstrukció, a közlekedés fejlesztése, az új lakótelepek létesítése, a közművesítés rekonstrukciója és bővítése, a kommunális beruházások stb. mind-mind városrészek lebontását (szanálását) és újraépítését igénylik.

A száz évvel ezelőtt pl. az önálló városnak, Óbudának - melynek 1874. okt. 25-i tényleges egyesülése Budával és Pesttel teremtette meg az ország fővárosát, Budapestet - az új, modern lakótelepek építése céljából történő szanálása már eddig 55 utcát a hozzátartozó épületekkel együtt teljesen megszüntetett, kitérőlt a régi városképből.

Korunk modern városfejlesztése elkerülhetetlen törvényszerűség, de szabadon már itt megemlíteni, - a későbbiekben részletesebben kitérünk rá - hogy az urbanizáció idézett értelmezése végzetesen egyoldalú. A komplex városfejlesztésen ugyanis feltétlenül értenünk kell a város történelmének három és kétdimenziós megőrkítését is. Azt hiszem, az urbanizáció fogalmkörének ilyen irányú kiterjesztése elméletileg nem váltana ki nagyobb vitát. A problémát a várospolitika gazdaságossági törekvései és az előbb említett elmélet gyakorlati érvényesülésének konfrontációja okoz kisebb, illetve inkább nagyobb mértékben.

Az urbanisztika magában foglalja a város lakosság növekedését és átrendeződését, Tizezrek áramlanak a faluról - szülőföldjükéről, eredeti lakóhelyükről - a városba; a szanálások, az új lakótelepek építése következtében ugyancsak tizezrek szülőhelyüket, patriar-chális lakóhelyüket jelentő kerületekből a város más, számukra idegen kerületeibe költöznek át.

Az urbanisztika súlyos negatív ideológiai hatása, hogy az ország lakosságának nagy-ságrendileg jelentős rétegeinél a hazafiasság egyik fontos alkotóelemét: értelmileg az érzel-mileg a szülőföldi kötődöttséget vagy a lakóhely családi vonatkozásait törli. Nem válik spon-tán érzésükké Radnótinak mélytartalmu, gyönyörű megfogalmazása: "Nem térkép e táj. . . ." Felmerül tehát a kérdés: az urbanisztikának az említett negatív ideológiai hatását ellensu-lyozza-e az új, modern alkotás a fiatal generációnál? Vajjon a történelmi ismeretből szár-mazó kötődöttség hiánya nem okoz-e a szocialista hazafiasság tudatosodásában problémát nemcsak az idősebb, de a fiatal generációnál is? ! Mindezekből logikusan következik, hogy egy részét az urbanizáció alatt értett komplex városfejlesztés nemcsak az új, a modern vá-roseépítést jelenti, hanem a várostörténeti emlékeinek ugyancsak komplex megőrzése is a fo-galom szerves része. Más részét a várostörténeti muzeológia tudományos elvei, normái, igé-nyei gyökeresen megváltoztak: nem tartható tovább az, hogy a tárgyi anyag mellé egyszerűen odaállított magyarázó feliratokkal, vagy legjobb esetekben reprodukációs képekkel megfejlve ábrázoljuk a város történetét vagy annak egy-egy periódusát. Ezt a módszert éppen az urba-nizáció említett negatív ideológiai hatása is túlhaladottá tette.

Sürgetőleg merült fel muzeológiánk előtt a megoldásra váró feladat: a történeti fej-lődésnek magának, a maga teljességében és összetettségében igazi, alapvetően a tárgyak nyelvén, tehát a muzeum sajátos nyelvén is beszélő muzeológiával való kifejezése, az igazi történeti - a mi esetünkben - a várostörténeti muzeológia megteremtése.

A kiállítás történetivé csak a fejlődés dialektikus folyamatának központbaállításával válhat. A fejlődésen azonban nem csupán az időbeli egymásutániság érzékeltetését értjük, hanem lehetőleg egyazon lényeges, jellemző funkciók kielégítésére szolgáló tárgyak a funk-ció egyre fejlettebb elláthatóságát érzékeltetni képes példányainak korszakonként hangsúlyozot-tan visszatérő egymásutánjával történő bemutatását.

Más oldalról megközelítve ezt a problémát: Az eddig nagyrészt aktuálpolitikai kiál-lítások után mélyebb történeti összefüggésekre építő, tudományosan megalapozottabb, erő-teljesebben háromdimenziós történeti emlékekre támaszkodó kiállítás kell létrehozunk. A muzeológus feladata: az események és szereplői fotóinak, írásos dokumentumoknak, saj-tótudósításoknak, a helyszín tárgyainak, a gyárban, a szervezeteknél vagy résztvevőknél lel-lelhető történeti emlékeknek, röplapoknak stb. összegyűjtése, amelyekből egy-egy darab a történeti valóság egy-egy részletét tükrözi - de csak tükrözi! Minél hívebben és kifejezőb-ben, annál értékesebb. Élni, funkcióját betölteni (tehát felvilágosítani) azonban csak akkor kezd, amikor a szakember "megszólaltatja" azaz olyan környezetben, összefüggésben mu-tatja be, ahol a néző számára is érthető módon visszaadja belső lényegét. Minél több darab történeti emlék között teremtünk tényleges és logikai összefüggést, annál gazdagabb, sokol-dalubb lesz a kép, amelyről vallanak.

A várostörténeti diszciplína ilyen irányú fejlődése azt jelenti tehát, hogy a várostör-téneti emlékek komplex megőrzésének körébe tartozik: a város régészeti, néprajzi, művé-szettörténeti, ipartörténeti, az osztályok, rétegek életmódi (sok esetben a művészettörténet szempontjából semmitmondó) emlékei.

2. A várostörténeti muzeológia egyik legfontosabb kritériuma, hogy a tárgyakból, mint forrásokból képes-e levonni sajátosan történeti következtetéseket.

Ebből a szempontból rendkívüli jelentőséggel bírnak a régészeti feltárások. A vá-rosefejlesztés korszakában, mikor régi városrészeket egészen lebontanak (helytelen magyar-sággal: szanálnak) hihetetlenül megnő a régészeti ásatások lehetősége. Fel lehet tární azo-kat az óskori - római - népvándorlás - középkor stb. leleteket, amelyekre a századok fo-lyamán ráépítkeztek. Világviszonylatban, s így Budapesten is probléma azonban a régészeti leletek feltárásának, megtartásának és az új épületek tervezésének, felépítésének összehan-golása. Miben és hogyan jelentkeznek ezek a problémák?

a. A várospolitikának lényeges és teljesen érthető célkitűzése, hogy minél gyorsab-ban és olcsóbban építse fel az új gyárakat, közműveket, lakótelepeket a régi, lebontott vá-rosrészen.

b. A várostörténeti muzeológiának, mint tudománynak, a régészetnek, mint tudo-mánynak lényeges és teljesen érthető célkitűzése, hogy a régi, lebontott városrészen teljes egészében feltárja és bemutatásra megtartsa a régészeti leleteket.

c. Addig, amíg a modern építőipar korszerű gépekkel felszerelten dolgozik, a régésznek enyhén szólva, "kisipari" módszerekkel dolgoznia kell. Így szinte lehetetlen megfelelő gyorsasággal feltárni valamilyen régészeti leletet, amely pl. a közművesítés során géppel ásott árokban kerül elő, anélkül, hogy hosszabb időre ne kelljen az építkezéssel leállni. Ez pedig jelentős többletkiadást jelent az építkezésnél.

d. A szanálás utáni régészeti kutatás kétségtelenül megközelítőleg pontos képet adhat a teljes feltárás irányára. Hangsúlyozni kell azonban, hogy csak megközelítőleg pontos irányt ad, mert a régész a föld mélyébe nem láthat. Eppen ezért fennáll az a helyzet is, hogy már az építkezések megkezdése után is előkerülhet, mind általában a tudomány, mind a várostörténet szempontjából jelentős régészeti lelet. Ilyen esetekben feltétlenül számolni kell az építkezés áttervezésével.

A felsorolt főbb problémák mutatják, hogy a város történeti múltjának tárgyyszerű feltárásához, megtartásához is érvényes az az elv, amit Montecuccoli mondott a háborúról, amelyhez három dolog kell: pénz, pénz és pénz. Ebben a tekintetben is meg kell teremtenünk a konvergenciát az urbanisztika és a várostörténeti muzeológia között. A várospolitikanak, sőt kormányzati szinten is szükséges olyan pénzügyi alapot biztosítani, amellyel a felsorolt problémák megoldhatók. Szabadjon ezen előadás keretében megemlítenem, hogy a Szovjetunióban és Bulgáriában sikeresen oldották meg ezt a nehéz kérdést. Mindkét szocialista országban minden építkezési beruházó szövetet köteleztek, hogy az építkezési költségvetést úgy kell megtervezniük: az összeruházás 0,003 %-át régészeti ásatásra kell biztosítani, akár kell az építkezés helyén régészeti kutatást végezni, akár nem.

Ezen kormányintézkedésnek köszönhető, hogy mindkét szocialista országban a régészeti kutatás világviszonylatban, mind mennyiségileg, mind minőségileg (gépesítést is értve alatta) messze az élvonalba került.

Szabadjon várostörténeti szempontból néhány gondolatot felvetni a régészeti leletek bemutatásának módszeréről, különös tekintettel arra, hogy a tárgyakból, mint forrásokból a szemlélő és a tudományos kutató egyaránt következtetéseket tudjon levonni.

Hazánk fővárosa egyike azon szerencsés városoknak, ahol a régészeti leletek a város történeti korszakainak kontinuitását számos helyen dokumentálni tudjuk. Budapest történetéből pregnáns példa erre az Óbudán most folyó régészeti feltárás. Közel másfélszázados hazai és nemzetközi tudományos vita folyt, hogy tulajdonképpen hol terül el a római Duna-Rajna limes rendszer egyik legjelentősebb katonai erődvárosa, az aquincumi legio tábortábor. A Fővárosi Tanácsnak az a városépítési határozata, hogy Óbudán új lakótelepet épít, megadta a választ szinte egy könyvtárnyi irodalomra, amelyben különböző elméletek alapján különböző helyeken tételezték fel a katonavárost. A feltárás tehát nemcsak ezért bir felmérhetetlen tudományos jelentőséggel mind hazai, mind nemzetközi szempontból. Az ásatások során feltárult azonban az is, hogy a római katonai városra és utjaira épültek a korai és késői magyar középkor városa és utja, sőt a kontinuitás tovább megy: ez utóbbin épült az újkori óbudai település és utcáinak jelentős része: most pedig szocialista fővárosunk egyik legnagyobb városrésze épül ugyanazon a helyen.

A várostörténeti muzeológia számára mind a tudomány szempontjából, mind a történeti múlt bemutatásának ideológiai hatása szempontjából nélkülözhetetlen ennek a kontinuitásnak világos érzékeltetése, megtartása.

A várostörténeti muzeológiának ugyancsak fontos módszertani kérdése, hogy mennyit és hogyan mutassunk be a régészeti leletekből. Sok évi tapasztalat bizonyítja, hogy az ugynevezett régészeti "csonkok" bemutatása semmitmondó a közművelődés, a tudomány és a hazafias nevelés szempontjából. E három követelmény jegyeit csakis az összefüggő, felmenő falakkal bemutatott régészeti leletek hordozzák magukban.

Valószínűleg érhet olyan szemrehányás, hogy a régészet tudományát alárendelem a várostörténeti muzeológia diszciplinájának. Ez távol áll tőlem és ha ilyen törekvésem lenne, az tudománytalan volna. Itt arról van szó, hogy a város történetét a tárgyi, tehát a háromdimenziós bemutatás, a tárgyat pedig mint történelmi forrásérték oldaláról közelítjük meg. Ebben az esetben viszont a dolgok dialektikája következtében a régészet és a várostörténeti muzeológia szervesen kapcsolódnak, sőt egybefonódnak. Ugyanis összefüggő, felmenő falakkal stb. bemutatott régészeti leleteknek szabadtéri muzeumi keretet kell adnunk, vagyis izlésesen parkosított környezetet kell számukra biztosítanunk.

A várostörténeti muzeológiának és a régészetnek ez a konvergenciája azonban egyúttal érinti a mai, modern városrendezés problémáját is. A levegőszennyezettség korszakában fontos feladat, hogy minél több "zöld folt" legyen a városokban. Ehhez segít hozzá az összefüggő régészeti leletek bemutatása a parkosított "szabadtéri muzeumokban".

Nem lehet mellékesnek tartani azt a városképi esztétikus követelményt sem, hogy a hatalmas lakótelepek, épületkolosszusok monotonitását bontjuk meg a régészeti parkokkal és hatnak ezek az emberre nyugtatólag.

3. Érintőleg már szó volt arról, hogy a városfejlesztés megköveteli az elavult, a régi s így a korábbi várostörténeti korok épületeinek a lebontását. Ezek a "szanálások" a város történetének hozzánk közelebb eső századainak (XVII. -XVIII. -XIX. -XX. század első felének) tárgyi emlékeit semmisítik meg. Városrészek épületei, utcái tűnnek el. A muzeológusok tudományos és hivatásukból fakadó erkölcsi kötelességük ezeknek a megőrzésére. Engedjék meg, hogy tisztelettel hivatkozzam a nagy magyar gondolkodóra és a munkásmozgalm kiváló politikusára, Szabó Ervinre, aki már a századfordulón a filmet a muzeológia nélkülözhetetlen tudományos és kulturális eszközének tartotta.

E tudományos előrelátást az urbanisztika parancsoló szükségessége igazolta. A lebontásra kerülő épületeket, városrészeket, azok panorámáját filmezni és fotózni kell; tudományosan feldolgozva kell a muzeumban elhelyezni, kiállításokon felhasználni.

Vannak nézetek, s nem kis számban, amelyek szerint csak a művészeti érték épületeket kell megőrizni. Ezekkel a nézetekkel messzemenően nem lehet egyetérteni. Kétségtelen a művészeti érték alkatások megőrzése nélkülözhetetlen, s szerves része a város kulturális történetének. A város történetét jelentik azonban azok a művészeti nem jegyezhető épületek is, amelyek az adott kor fejlettségéről, életmódjáról, ma már nem létező foglalkozást űzők lakásvizonyairól, nemzetiségi, társadalmi viszonylatáról stb. vallanak.

4. Az urbanizáció következtében a várostörténeti muzeológia fejlődési irányát az jelzi, hogy napjainkban egy újabb muzeumi tudományág van kibontakozóban, ami a történettudománynak egyik műfaja. Mégpedig olyan műfaja, amelynél a háromdimenziós tárgyak, mint történeti források vallanak a város történetéről. Szabadjon megemlítenem, hogy az előzőekben említett filmek, fotók bár nem háromdimenziósak, de ilyen jellegű tárgyakat, mint forrásértéket örökítenek meg. Ezért jelent a muzeumi kiállítások tartalmi és formai megoldásában reneszánszt az erőteljesebben háromdimenziós történeti (e fogalomban értjük az ipartörténeti tárgytól az életmódi tárgyig terjedő széles skálát) emlékekre támaszkodó kiállítás.

A teljességre való törekvés nélkül szabadon felvetni néhány gondolatot: hogyan lehet a tárgy történeti forrás, konkrétan: mi az a sajátos területe a tárgy kiválasztásának, vizsgálatának, bemutatásának, hogy egy igénytelen tárgy olyant mondjon, amit képből, iratból, elbeszélő forrásból nem lehetne megtudni.

- Forrásértékű a tárgy, ha azt a saját fajtájának legáltalánosabban vett technikai-formai fejlődésében vizsgáljuk.

- Sajátos forrásértéket ad a tárgy, ha azt funkciójában, az alkalmazásában elemezzük.

Ha a két forrásértéket együttesen nézzük, akkor a tárgyat ezáltal egyrészt az őt előállító termelési technika, másrészt az őt felhasználó és nem csupán az előállító társadalom osztályviszonyaiban mint történeti terméket mutathatunk be. E módszer alkalmazásával elsősorban az utolsó 100-150 év felszaporodott, erősen differenciált s még részben közvetlenül is gyűjthető tárgyi anyagából lehet megközelíteni azt, ami egy adott korban valamely területen, valamelyik osztálynál, rétegnél a legelterjedtebb és legjelentősebb volt.

A tárgyi emlékek a társadalmi tudat szférájában is választ adnak olyan kérdésekre, melyekre eddig csakis irodalmi vonatkozásban kaptunk feleletet. Pl. a nacionalizmus ideológiai skáláját nyomon lehet követni s bemutatni a csészéken, tányérokban, a falvédőkön, a mindennapi élet ezer apró tárgyain.

5. A várostörténeti muzeológiában ki nem használt lehetőségkénti feladat a munkássors ábrázolása. A pártélet lenini normáinak helyreállítása, az MSZMP kulturpolitikája fedezte fel azt a látásmódot, amelyben a munkáshős kimozdultatott a panoptikumszerű bemutatás konvencióiból és mint egy új, szocialista életforma drámai alakja állhatott a néző elé. Csak egy sor félreértést kellett tisztázni, lesöpörni, hogy a munkásábrázolás egyszerűbb legyen. Nemcsak a viaszbábszerű ábrázolási módot kellett megszüntetni; nemcsak a munkás pozitív hős előítéletét, hanem le kellett küzdeni azt a negatív beállítottságot is, amely a szematizmus ellenhatásaként nem mert a munkástémához nyulni, mert lejáratottnak tartotta nemcsak a problémát, hanem a muzeológiai ábrázolást is. De meg kell küzdeni egy olyan modernizáltabb előítélettel is, amely a munkásábrázolásban az általánosítás híve: eszerint a munkás éppen olyan hős, mint a többi kis ember - jól lehet a többi kisembernek lehetnek országos méretű etikai konfliktusai.

Fontos tehát, hogy kiállításaink minél szélesebb skálában, minél több tárggyal ábrázolják a munkáséletmód alakulását, negatív és pozitív fejlődését a város történetébe mélyen beleágyazva.

Előadásunkban a várostörténeti muzeológia néhány problematikáját vetettük fel, és próbáltunk azokra választ keresni. Budapest egyesítésének 100 éves történetéről készült kiállítás a most kialakulóban levő várostörténeti muzeológia disciplinájának új tartalmi módszerbeli megvalósítására törekedett.

Háromdimenziós tárgyakkal, illetve azokkal logikai összekapcsolásával igyekszik bemutatni a főváros százévestörténetét gazdaságilag, politikailag, társadalmilag, a társadalmi rétegek életmódjával. A kiállítás komplex módon igyekszik Budapest százéves történetét az ország történetébe beépíteni.

Végső konkluzióként szabadjon ismét aláhuzni:

1. a komplex városfejlesztés az adott várostörténelmi tárgyi emlékeinek feltárását és muzeológiai betekintését is jelenti.
2. A várostörténeti muzeológia disciplinája új, tudományos és népművelési lehetőségekkel rendelkezik, mert e tárgyak is beszélő forrásai az adott város történetének.

E ténykérdések felvetésével szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy fővárosunk történeti emlékeinek, és a város lakosságának egyformán a szocialista tartalmu lokálpatriotizmus, a szocialista hazafiság szolgálata legyen, mert "Nem térkép e táj!"

ZÁRSÓ

Nem vállalkozhatom arra, hogy Budapest várostörténetének akár csak legfontosabb kérdéseivel is foglalkozzam ebben a záróbeszédben. Nem vállalkozhatom egyrészt azért, mert magam a témával közelebbről nem foglalkoztam, másrészt azért sem, mert az előadók és a viták egy részén nem tudtam részt venni. Azt hiszem nem is feladatom, hogy most a várostörténet szemléleti és módszertani kérdései szempontjából szóljak, hanem inkább az, hogy magának ennek a studiónak a jelentőségét méltassam, és pedig nemcsak a történettudomány, hanem mindennapjaink szemszögéből is.

Emlékeztetni szeretnék arra, hogy 1966-ban a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága megvitatta a várostörténeti kutatás helyzetét és feladatait. Ezen a vitaülésen világossá vált, hogy a várostörténet komplex kutatási terület, mert a város funkciójából, funkcióiból kiindulva vizsgál egy meghatározott társadalmi egységet és elemzi ennek kapcsolatait a történeti periódus egészében. Budapest esetében ez a megközelítési módszer a résznek és az egésznek és összefüggését szem előtt tartó felfogás annál inkább szükséges és nyilvánvaló, mivel fővárosunk nemcsak politikai központ, hanem az ország lakosságának 1/4-ét foglalja magába, és a legnagyobb ipari- gazdasági, sőt kulturális centrum.

A várostörténet nem pusztán azzal foglalkozik, hogy mi történt, hanem azzal is, hogy mi fog történni. Ez persze minden történetíró célkitűzése, mondhatnám azt is, hogy álma, de a várostörténész előnyösebb helyzetben van, mint mások. Egy körülhatárolt emberi közösségnek a sorsát követi nyomon és pontosabban tudja kitapintani azokat az akaráásokat, szándékokat, terveket, amelyek a közösség tagjait, vezetőit foglalkoztatják. Nem véletlen, hogy a modern várostörténet nem válik el az urbanisztikától, annak a jelen és jövő fejlődés kérdéseivel foglalkozó ágaktól.

Budapest fejlődése - amint azt a Szekció ülések vitái megállapították - meglehetősen sajátos, hiszen, mint Hanák Péter elmondotta mint főváros nem a központi hatalom segítségével jött létre, hanem a 18. század végétől, legalábbis 1867-ig, a Habsburg hatalom ellenében erősödött meg. A haladó gondolkozású magyar értelmiség ezt így is fogta fel, de emellett azt sem felejtette el, hogy a városiasodás a fejlődés szükségessége és egyben magasabb foka. Azért az értelmiségre hivatkozom elsősorban, mert egy tudati problémáról szeretnék beszélni.

Petőfi nem érezte magát idegenül a boldog pestiek között, és a konzervatív nemes-ség vagy a patriarchálisnak látott paraszti társadalmat visszasíró, nosztalgia állíthatta csak szembe a falusi és a városi Magyarországot, s csak a legsötétebb reakció találhatta ki a bűnös város mítoszát. Ez a bűnös város teremtette meg a modern magyar fejlődés feltételeit, s nem hiába szállt szembe már Ady Endre is azokkal, akik ezt az igazságot el akarták kerdőzni vagy éppen viszályára akarták fordítani. Erre most azért érdemes emlékeztetni, nem azért csak mert irodalomtörténettel foglalkozom, azért is érdemes emlékeztetni, mert a neoromantikának egy új irányzata a környező ártalmakra is hivatkozva hirdeti meg nemcsak a természethez, hanem a primitívebb közösségi állapotokhoz való visszatérést.

Konferenciánk nagy érdeme, hogy nagy sullyal foglalkozott nemcsak a kapitalista fejlődéssel, hanem az 1945 utáni időkkel is. Az 1867 utáni gyors ütemű fejlődés nagy eredményeket hozott, de természetesen kialakította azokat az ellentmondásokat is, amelyek általában jellemzők a kapitalista társadalmi formációra, s amelyek a városban különösen élesen jelentkeznek.

A szocialista átalakulás eredményeképpen megteremtődtek a társadalmi egyenlőség alapvető feltételei, az élet minden területén a városban is. Igaz, hogy Budapesten a népesség száma lassabban emelkedett 1945 után, mint az előző évtizedekben, de egészsége-sebb társadalmi struktúra alakult ki, nagyarányú lett a foglalkoztatottság, nőtt a munkások és alkalmazottak életszínvonala, javult a szociális egészségügyi ellátás, nőtt az iskolázottsági színvonal, s az utóbbi időben gyarapodott és korszerűsödött a lakásállomány is. Kiala-